

njaka s temama iz različitih filozofskih disciplina.

Već iz gornjeg popisa tekstova vidljivo je da je godišnjak tekstualno raznolik, no dobro osmišljen, jer se kroz sve tekstove provlači, u izvjesnoj mjeri, zajednička nit. U pregledu ove duljine, nažalost, nije moguće ponuditi analizu svih tekstova, ali je moguće reći nešto o karakteristikama koje su im zajedničke. Prema riječima urednika: “Ono što im je zajedničko otkriva se u nastojanju oko temeljne ravni na kojoj tek biva moguće postaviti pitanje o mjeri u kojoj filozofija politike, socijalna filozofija te politička i pravna teorija mogu u današnjem, sve globaliziranijem svijetu ponuditi viziju društva koje svojim članovima omogućava dobar zajednički život” (str. 7).

Godišnjak *Filozofija politike* otkriva primjereni pesimizam uredništva i autora u vezi s odnosom filozofije i politike te sferom političkog u suvremeno doba. U čitavom broju dominantna je misao da je “kriza današnjice do te mjere duboka, da je sfera političkog uopće postala upitnom” (str. 7). Ta je misao najjače izražena u tekstu Ozrena Žuneca koji razmatra tezu da je utjecaj apolitičnog gospodarskog mišljenja i djelovanja u suvremenom svijetu postao toliko izrazit da je izgubljeno zajedničko tlo na kojem bi bilo moguće ponuditi intersubjektivno prihvatljivu definiciju politike i političkog, dok je ikakav pokušaj dubinskog političkog promišljanja postao jedva moguć ili nemoguć.

Riječ je tu o svojevrsnoj bojazni da se izvorna političku misao, kakva ima potencijal za transformativne učinke u društvu i stvaranje prave političke zajednice, može pronaći samo u minulim stoljećima, dok je u vlastitom dobu postala nemogućom.

Ukratko, sfera političkog u našem vremenu postala je na sveobuhvatan način upitna, a samo političko djelovanje krajnje dezorijentirano. Najbolje je to izraziti još jednim prizivom na riječi urednika, koji (čini se ispravno) tvrdi da takvo stanje nije rezultat samo toga “da je u političkoj zbilji teško prepoznati ostvarenje neke temeljno postavljene političke ideje, pa čak ni u tomu da ono gospodareće današnje politike izlazi na vidjelo (...) u liku ekonomije, nego, kako izgleda, u tomu da se ne zna što bi politika bila te se čini da se, unatoč prividu da zadire u sve pore života, zapravo živi bez nje”.

Stipe Buzar

*Libertas međunarodno sveučilište,
Zagreb*

Prikaz

Massimo Faggioli
Catholicism and Citizenship.
Political Cultures of the Church
in the Twenty-First Century

Liturgical Press, Collegeville, Minnesota, 2017,
165 str.

Na početku dvadeset i prvog stoljeća ponovno se propituje odnos između Katoličke crkve i modernog svijeta obilježenog globalizacijom. Knjiga talijanskog teologa i profesora religijskih studija na američkom sveučilištu Villanova Massima Faggiolija nastoji propitati taj odnos s na-

glaskom na značenju, naslijeđu i prihvaćanju ekleziologije Drugog vatikanskog koncila u suvremenom svijetu, a osobito pastoralne konstitucije *Gaudium et Spes* o ulozi Crkve danas, a koja progovara prvi put o građanstvu. Kršćani se, naime, prozivaju građanima dvaju gradova – zemaljskog i političkog grada/države te augustinijanskog Božjeg grada. Kao takvi, kršćani se pozivaju na ponovno otkrivanje moralne i političke zamisli Vatikana II unutar Crkve i unutar našeg vremena. Knjiga *Katoličanstvo i građanstvo* traži raspravu o ulozi crkve u višestranačkoj liberalnoj demokraciji, o pozivu kršćanima na građansku participativnost, kulturu kakvu danas predstavlja i papa Franjo.

Shvaćajući katoličko poimanje političkog građanstva kao pozitivnu i poželjnu stvar, papa Franjo danas ostavlja dojam da je pretežito reformistički papa okrenut budućnosti. No Franjo je zapravo tradicionalan koncilijaran papa, prvi koji u potpunosti prihvaća zaključke Drugog vatikanskog koncila i nastoji ih provesti u djelo. S obzirom na takvo razumijevanje rada pape Franje, Faggioli i opisuje krizu političkog katoličanstva kao krizu vezanu za objašnjavanje posljedica modernosti i za povijesnu i teološku hermeneutiku Vatikana II. Ukoliko se prisjetimo da su demokršćanski prvaci poput Schumana, Monneta, Adenauera i de Gasperija stvarali Europu, a danas je Europska Unija zaboravila svoje kršćanske korijene, onda je jasno zašto Faggioli smatra da nije moguće razumjeti krizu izvan nužno teološkog okvira. Ključ odnosa Crkve i svijeta “našeg vremena” jest u prihvaćanju i razumijevanju *Gaudium et Spes*, konstitucije koja je razvila kontroverznu teološku metodu čitanja “znakova vremena”,

a koja i danas izaziva goleme raspre u katoličkoj klerikalnoj i laičkoj zajednici.

Autor se u prvom poglavlju “Međucrkvni odnosi i javni prostor: biskupi protiv vjerskih redova između Vatikana II i poslijevatikanskog doba” usredotočuje na ravnotežu moći između pape i biskupa s jedne strane i redovničkih zajednica s druge. U postkoncilijarnoj crkvi je došlo do slabljenja redovništva, s obzirom na to da je Koncil više govorio o mjestu religijskih redova unutar institucionalne crkve nego o njihovoj specifičnoj ulozi, osobito nakon što su mnoge društvene usluge preuzele sekularne političke vlasti. Potom se Faggioli u drugom poglavlju dotiče novih katoličkih pokreta, kao što su Zajedništvo i oslobođenje, *Opus Dei*, *Sant’Egidio* i Pokret fokolara, koji označuju doba u kojemu kršćanski laici preuzimaju uloge negdašnjih vjerskih redova, zbog čega ih katolički kler poziva na učešće u cijeloj crkvi, kako bi prevladala dominacija klerikalnog sustava. U trećem poglavlju opisuje izazove crkve spram pluralizma, osobito u vidu odnosa prema liberalizmu, odnosa crkve i društva te redefiniranja katoličanstva u sinodalnom procesu. Nasljedstvo konstantinovske crkve, odnosno teološko-političkog modela odnosa između političke i religijske moći u obliku saveza religijskog i političkog (kao što je pravoslavna simfonija), središte je rasprave četvrtog poglavlja u kojemu Crkva danas odbacuje konstantinovsku tradiciju, ali ne u smislu pretvorbe u tehnokratsku organizaciju, jer Crkva sebe i dalje vidi kao posljednji bastion protiv uništenja države blagostanja, protiv turbo-kapitalizma i radikalne individualizacije ljudskog života.

Peto poglavlje posvećeno je prihvaćanju konstitucije *Gaudium et Spes* u američkom

katolicizmu, te se ovdje Faggioli usredotočuje na teološke i povijesne komentare Vatikana II u Sjevernoj Americi, kontinentu gdje je prihvaćanje zaključka Vatikana II dovelo do najveće podjele u katoličkoj zajednici. U posljednjem poglavlju Faggioli prvo analizira Katoličku crkvu po pitanju šest "rana": plemenskog katoličanstva; kritične poslušnosti (problem liberalnosti) i pobožnih disidenata (problem konzervativaca); opsesije kulturom; problema slobode; odnosa sa sekularnim; te lažnih alternativa između onih u Crkvi i onih izvan nje. Liječenje ovih rana omogućuje implementiranje Vatikana II u cjelokupnoj ekleziologiji Vatikana u kojemu je naglasak na milosti.

U vremenu nastajuće multipolarnosti i ugroze terorizma svjetska javnost daje veliku pozornost papi Franji i Katoličkoj crkvi upravo stoga što je najbolje opremljena za proučavanje i odgovaranje na pitanja odnosa crkve i društva, crkve i države, međuvjerskog dijaloga, veza vjernika i nevjernika. Stoga katolici imaju obvezu progovarati o islamu u vrijeme terorističkih napada te podsjećati na bratoubilačke ratove kršćanskih denominacija kroz europsku povijest. Istovremeno Faggioli naglašava kako Crkva mora iznutra napraviti katarzu prema seksualnim skandalima, a u tome ona treba pomoć sekularnih vlasti jer bi inače ostavila te zločine u tajnosti. Usredotočenost na *Gaudium et Spes* je u tom smislu tim potrebnija jer je posljednji dokument Vatikana II zapravo manifest nove teološke metode i eklezijalne orijentacije. Čitanje ovog dokumenta, koji naglašava "znakove vremena", temelj je razumijevanja dosadašnjeg pontifikata pape Franje, koji čita znakove vremena u prijelazu iz

moderne u postmoderno, u vrijeme kada se pojavljuju novi izazovi, neintegralni i neotradicionalni pokreti koji odgovore pronalaze u ponekad znatno mistificiranom srednjovjekovlju i predmoderni kao "zlatnom dobu" katoličanstva.

Poseban doprinos ove knjige jest u objašnjenju političke kulture postkoncilijarnog Vatikana te doprinosa i viđenja buduće slobode i demokracije. Faggioli upozorava na opasnosti zasnivanja "Božjeg grada" u našem svijetu, kao povratka povijesne misli sv. Augustina, s cjelokupnim povijesno-teološkim posljedicama takve prakse u Europi i u svijetu. Uz tomizam, politička kultura Vatikana očito danas ima prostor i za predmodernizam i postmodernizam, pri čemu se razvija protukoncilijarna predmoderna ili protumoderna misao, kao i postmodernistički pristup koji govori kako Vatikan II nema za reći ništa novo.

Građanstvo je posebno istaknuto u ovoj knjizi, a taj naglasak predlaže uključenje kršćana u svjetska pitanja i predanost vjeri u tom procesu. Posljednjih nekoliko desetljeća katolici su bili suočeni s definiranjem i otvorenosću kulture identiteta, ali sada se usmjeravaju prema kulturi susreta i suradnje. Papa Franjo sam propituje naglasak na identitet i ponovno otkriva tu otvorenost, ali na način da izbjegne kršćanski separatizam u društvu. *Doista, Gaudium et Spes* je ključan za budućnost crkve, kao i političke ideologije demokršćanstva. Buduća crkva nema alternative osim istinskog prihvaćanja ove konstitucije, ne kao paradigmatičkog teksta, već kao modela za razvoj teološkog mišljenja. Franjo je uspio redefinirati klasično razdvajanje crkve i društva ili crkve i svijeta, ali na temelju jednog teološkog dokumenta. Kao da i kroz

ove Faggiolijeve misli odjekuju misli i riječi sudionika Vatikana II kao što je naš Tomislav Šagi-Bunić, koji je shvaćao koliko odbijanja prema radikalnom zaokretu u životu Crkve postoji unutar same Crkve, no poručio je vrlo jednostavnu i dalekosežnu istinu: “Ali drugog puta nema”.

Iščitavati “znakove vremena” danas je drugačije nego 1962.-1965. godine, kada je Vatikan II zasjedao. Živimo u vrijeme krize demokracije, post-demokracije (Crouch) i proceduralne demokracije (Cunningham), a Crkva je dio te krize uslijed dubokih veza s državom, odnosno uslijed duge teološke i institucionalne povijesti kršćanstva i mlađe prošlosti de-

mokracije. Kriza demokracije je ujedno i crkvena kriza – to je poruka koju Faggioli nastoji istaknuti kao “znak našeg vremena”. Unutar Crkve, a može se reći i unutar liberalne demokracije postoji kriza inkarnacije, imaginacije i vikarske reprezentacije. Prazne crkve podsjećaju na prazna birališta, pa Faggioli zaključuje s pozivom kršćanima na veću građansku obvezu.

Suočen s tom krizom, Faggioli u svojoj knjizi ne daje nikakve velike tvrdnje ili velika rješenja. Knjiga je više podsjetnik na ponovno otkrivanje zaboravljenih dokumenata, onih koji su ostali po strani, a koji govore mnogo o političkoj kulturi i društvenim mislima Drugog vatikanskog koncila.

*Vedran Obućina
Filozofski fakultet u Rijeci*